

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת השלושים

30

ב א (תשל"א)

פרק י"ג (א-ט"ז)

א. שאלה כללית

השוה בין דברי הרמב"ן לדברי המהר"ל :

רמב"ן י"ג י"א ד"ה והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני:
...ועל דרך הפשט (פסוק ב') "קדש לי כל בכור" - כל הצמצאים בישראל היום,
כי בעבור שפדאם ממות בהכותו בארץ מצרים צוה שיהיו קדושים לו לעבוד את
עבודת ה' לכל אשר יצוה בהם, ולא צוה להם עתה פדיון עד שהחליפם בלוויים
וצוה בפדיון העודפים (במד' ג' מ"ו), אבל המצוה בנולדים לא נהגה במדבר,
וצוה כי כאשר יבואו לארץ תנהג באדם ובבהמה ובפטר חמור, וצוה בפדיונם
לדורות.

מהר"ל מפראג: גבורות ה' פרק ל"א:

"והזכיר 'קדש לי כל בכור פטר רחם' ולא זכר המכה (=מכת בכורות) ובפרשה
שאחריה, היא פרשת "והיה כי יביאך..." (י"א-ט"ז) אמר "ויהי כי הקשה פרעה
לשלחנו ויהרג ה' כל בכור... על כן אני זובח..." כי נראה כי אלו שתי
הפרשיות, פרשת "קדש" ופרשת "והיה כי יביאך" - פרשת "קדש" על הבכורים
שיהיו במעלה יתירה ויהיה להם מעלת קדושה, והשניה לפדות בכורי אדם
ולזבוח בכורי בהמה טהורה ולערוף בכור בהמה טמאה, ולפיכך פרשה שניה לא
כתוב בה לשון קדושה, רק לשון "והעברת כל פטר רחם לה'", ולשון "העברה"
- כלומר הבדלה והפרשה, שבסוף תפדה אותם כדמסיים קרא.

נמצא כי הקדוש מורה על הצלת בכורי ישראל, והזביחה והפדיון מורה על
הריגת בכורי מצרים. לכך צוה בפרשה שניה לפדות בכור אדם ולזבוח בכורי
בהמה, כי הזביחה מורה על הריגה והפדיון הוא גם כן פדיון נפשו ומורה זה
על הריגת בכורי מצרים. כי אלו שתי פרשיות הכתובות זו אחר זו מורים על
שהוא ית' הציל בכורי ישראל והרג בכורי מצרים.

וכל פרשה בחינה בפני עצמה: בפרשה ראשונה לא נזכר רק (=אלא) הקדושה של
הבכור. ואין זה מורה רק (=אלא) שהבכור הוא לחלקו יתברך, במה שהציל
אותם. והפרשה השניה על הריגת בכורי מצרים.
ובפרשה הראשונה נזכר אסור אכילת חמץ ושיאכל מצה ושיזכרו יום צאתם, ואין
זה בפרשה השניה, כי עיקר הגאולה במה שישראל הם לה'; וזה נראה במה שהציל
ישראל ועל זה בא קדוש הבכורות. ואין עיקר הגאולה במה שהרג הבכורים של
מצרים, לכך בפרשה זו (הראשונה) צוה שיזכור היציאה ואכילת מצה ואיסור
אכילת חמץ, שזה הכל תלה ביציאה ולא בפרשה השניה כלל.

(1) מה היא השאלה על פרקנו (י"ג א'-ט"ז) המתורצת
על ידי דברי כל אחד מהם?

(2) מה ההבדל בין שתי תשובותיהם?

(3) למה באה מצות פדיון העודפים רק בפרשת במדבר ולא כאן?

ב. ב', קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא

ספר החינוך מצוה ט' (פרשת בוא):

לקדש הבכורות, כלומר: שיהיו כל הולדות הנולדים בראשונה, כלומר יוצא
ראשון מרחם הנקבה בין באדם בין בבהמה - הזכרים - קדש לה', שנאמר
(י"ג ב') "קדש לי כל בכור..." ודוקא בהמה, היינו שור וכבש ועז, אבל לא
חיה, ומכל בהמה טמאה חמור לבד במצוה זו.
וענין המצוה בבהמה טהורה כן, שמצוה על הבעלים להקדישו ולומר: "הרי זה
קדש". וחייבים לתת אותו בכור לכהנים ויקריבו חלב ודמו על המזבח...
ובכור אדם ופטר חמור נפרש ענינם במצות הפדיון שבכל אחד בע"ה, והם בסדר
זה (=פדיון החמור) ובסדר קרח (=פדיון בכור אדם).

משרשי מצוה זו, שרצה ה' לזכותינו לעשות מצוה בראשית פרינו, למען דעת כי
הכל שלו, ואין לו לאדם דבר בעולם, רק מה שיחלק לו השם בחסדיו; ויבין
זה בראותו, כי אחר שיגע האדם כמה יגיעות וטרח כמה טרחים בעולמו, והגיע
לזמן שעשה פרי, וחביב עליו ראשית פריו כבבת עינו, מיד נותנו לקב"ה
ומתרוקן רשותו ממנו ומכניסו לרשות בוראו.
ועוד: לזכור הנס הגדול שעשה לנו השם בבכורי מצרים שהרגם והצילנו מידם.

(1) הסבר, למה לא יפרש מצות פדיון הבכור באדם בפרשתנו
אלא יפרשה בפרשת קרח?

2/.

(גליון בא)

אא (2) מה הביאו לחשוב שעיקר טעמה של מצוה זו היא כפי מה שכתב, ולא - כפי דעת רוב הפרשנים "לזכור הנס הגדול" וכו', שהביאו רק כטעם נוסף?

ג. ב', קדש לי כל בכור פטר רחם
בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא
רש"י ד"ה לי הוא: לעצמי קניתי על ידי שהכיתי בכורי מצרים.
אא מה קשה לו?

ד. י"ג ח', בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים
רש"י: בעבור שאקיים מצותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו.
ראב"ע: אמר ר' מורינוס, פירוש "בעבור זה" היה ראוי להיותו הפוך: זה בעבור שעשה ה' לי. והביא רבים כמוהו לדעתו. ולפי דעתי אין אחד מהם נכון, כי איך נהפוך דברי אלוקים חיים? וטעם הפסוק ה פך מחשבתו, כי אין אנו אוכלים מצות בעבור זה. רק (=אלא) פירוש "בעבור זה" בעבור זאת העבודה, שהיא אכילת מצה ולא יאכל חמץ, שהוא תחילת המצוות שצוה לנו ה', עשה לנו ה' אותות עד שהוציאנו ממצרים.
והטעם: לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו (=אלא לעבדו), ככתוב (שמות ג' י"ב): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".
(1) למי מוסבת מלת "זה" לדעת שלשה הפרשנים הנ"ל?
(2) האם מסכים ר' מורינוס או ראב"ע עם פירושו של רש"י?
א (3) לשם מה הוסיף רש"י בפירושו מלת "כגון" ולא אמר בעבור שאקיים מצוות פסח מצה ומרור?
אא (4) לשם מה הוסיף ראב"ע את המלים "שהיא תחילת המצוות שצוה לנו ה'?"
(5) מהו ההבדל העקרוני שבין ראב"ע ור' מורינוס בתפישתם את תפקיד המצוות בכלל?
א (6) מי משניהם יכול להסתמך על הפסוק מירמיהו ל"ג כ"ב?

ה. י"ב, והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'.
י"ג, וכל פטר חמור תפדה בשה - ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה.
שד"ל ד"ה וכל פטר:
כאן פורט מה שאמר תחילה דרך כלל "והעברתי כל פטר רחם לה'", כלומר: כל פטר שגר בהמה הזכרים תעביר לה' וכל פטר חמור תפדה בשה וכל בכור אדם תפדה.

(1) האם מסכים שד"ל עם אחת משתי הדעות שהובאו בשאלה א'?
א (2) היכן מצינו בתורה סדר כתובים מעין זה שעל פיו מפרש שד"ל את היחס בין שתי הפרשיות (א' - ד'; י"א - י"ז)?

ו. ט"ו, על כן אני זובח לה' כל פטר רחם הזכרים

ר' יוסף אבן כטפי:
כבר הודעתוך הוראת מלת "כל" בעברי, ומבואר כי לא יזבח לה' רק פטר בהמה טהורה.

(1) מה הקשי שרצה לישב?
(2) מהו פירוש המלה "כל" בעברי - לפי פירוש זה?
(3) היכן מצינו בספר שמות (בשלוש הפרשות הראשונות) "כל" בהוראה זו?

תשובות נא לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים.